

Danske historiske nationalindkomstberegninger

Ole Hyldtoft

Institut for Historie, Københavns Universitet

SUMMARY: The breakthrough of national accounts around 1950 inspired the Danish Statistical Department to produce long-term historical series. Soon the work was connected with the international efforts lead by Simon Kuznets. In 1955 (1958) Kjeld Bjerke and Niels Ussing published the first long-term series covering the period from 1870 to 1952. For agriculture and investment their series were based on production statistics, whereas the figures for the other industries were derived from income statistics. Already in 1968 (1974) Svend Aage Hansen presented the second generation of Danish historical national accounts. He carries the figures back to 1818, gives detailed series for a great number of industries, refines the price deflation and in accordance with the Danish statistical tradition he tries to base all the series on production statistics.

Historiske nationalindkomstberegninger viser et helhedsbillede af samfundsøkonomien og dens enkelte sektorer. Forudsat en rimelig pålidelighed har de derfor en betydelig interesse for økonomisk historie. Det følgende behandler baggrunden for og hovedtræk af de danske, historiske nationalindkomstberegninger. Vægten ligger på de to lange serier, der er udarbejdet af henholdsvis Kjeld Bjerke & Niels Ussing og Svend Aage Hansen.

Den første historiske nationalindkomstserie blev publiceret i 1946 af cand. polit. H. C. Jørgensen i en lille pjece, udarbejdet på opdrag af en række funktionærorganisationer (Jørgensen, 1946). Serien dækker årene fra 1921 til 1931. Titlen, "Hvor stor en del af indtægten unddrager skattesnyderne det offentlige?", placerer tydeligt undersøgelsen i den standende diskussion, der havde foregået siden indkomstkattens indførelse i 1903 og været en hovedmotor bag de tidlige nationalindkomstberegninger: Slap de selvstændige og især landbrugerne uretmæssigt lettere i skat end arbejdere og funktionærer? Metodisk ligger undersøgelsen så tæt på Statistisk Departements senere publicerede serie for 1930 til 1946, at H. C. Jørgensen må have fået en grundig forhåndsori-

---

Artiklen er en udvidet version af forfatterens indlæg ved temamødet om Historiske nationalindkomstberegninger, arrangeret af Dansk Forening for Økonomisk og Social Historie d. 29. september 1992. Jeg takker Jørgen Peder Christensen, Svend Aage Hansen, Niels Kærgård, Poul Milhøj, Gunnar Viby Mogensen, Carl-Axel Nilsson og Niels Ussing for kyndige og nyttige kommentarer til manuskriptet, selv om jeg ikke altid har ladet mig overbevise af de fremsatte synspunkter. Hyldtoft (1993) giver en oversigt over de danske nationalindkomstberegningers historie.

Danske historiske nationalindkomstberegninger

Ole Hyldtoft

Institut for Historie, Københavns Universitet

SUMMARY: The breakthrough of national accounts around 1950 inspired the Danish Statistical Department to produce long-term historical series. Soon the work was connected with the international efforts lead by Simon Kuznets. In 1955 (1958) Kjeld Bjerke and Niels Ussing published the first long-term series covering the period from 1870 to 1952. For agriculture and investment their series were based on production statistics, whereas the figures for the other industries were derived from income statistics. Already in 1968 (1974) Svend Aage Hansen presented the second generation of Danish historical national accounts. He carries the figures back to 1818, gives detailed series for a great number of industries, refines the price deflation and in accordance with the Danish statistical tradition he tries to base all the series on production statistics.

Historiske nationalindkomstberegninger viser et helhedsbillede af samfundsøkonomien og dens enkelte sektorer. Forudsat en rimelig pålidelighed har de derfor en betydelig interesse for økonomisk historie. Det følgende behandler baggrunden for og hovedtræk af de danske, historiske nationalindkomstberegninger. Vægten ligger på de to lange serier, der er udarbejdet af henholdsvis Kjeld Bjerke & Niels Ussing og Svend Aage Hansen.

Den første historiske nationalindkomstserie blev publiceret i 1946 af cand. polit. H. C. Jørgensen i en lille pjece, udarbejdet på opdrag af en række funktionærorganisationer (Jørgensen, 1946). Serien dækker årene fra 1921 til 1931. Titlen, "Hvor stor en del af indtægten unddrager skattesnyderne det offentlige?", placerer tydeligt undersøgelsen i den standende diskussion, der havde foregået siden indkomstkattens indførelse i 1903 og været en hovedmotor bag de tidlige nationalindkomstberegninger: Slap de selvstændige og især landbrugerne uretmæssigt lettere i skat end arbejdere og funktionærer? Metodisk ligger undersøgelsen så tæt på Statistisk Departements senere publicerede serie for 1930 til 1946, at H. C. Jørgensen må have fået en grundig forhåndsori-

---

Artiklen er en udvidet version af forfatterens indlæg ved temamødet om Historiske nationalindkomstberegninger, arrangeret af Dansk Forening for Økonomisk og Social Historie d. 29. september 1992. Jeg takker Jørgen Peder Christensen, Svend Aage Hansen, Niels Kærgård, Poul Milhøj, Gunnar Viby Mogensen, Carl-Axel Nilsson og Niels Ussing for kyndige og nyttige kommentarer til manuskriptet, selv om jeg ikke altid har ladet mig overbevise af de fremsatte synspunkter. Hyldtoft (1993) giver en oversigt over de danske nationalindkomstberegningers historie.

entering om dette projekt (Det statistiske Departement, 1948).¹ Ligesom for Statistisk Departement var det et hovedformål for H. C. Jørgensen at beregne nettofaktorindkomsten for de enkelte erhverv i perioden. Hans ret omhyggeligt dokumenterede metode, inkl. den input-outputagtige tilgang og erhvervsrubriceringen, følger Statistisk Departement, og for 1930-31 adskiller de to opgørelser sig kun lidt fra hinanden.²

Einar Cohn og Simon Kuznets

Nationalregnskaberne gennembrud omkring 1950, med Kjeld Bjerkes ord "The New Look", førte også til, at historisk interesserede økonomer søgte at benytte det nye redskab ved undersøgelser af langtidstendenser. I december 1949 holdt departementchef i Danmarks Statistik, Einar Cohn, et foredrag i Nationaløkonomisk Forening om "Nationalindkomstens fordeling mellem samfundsgrupper" gennem de sidste 80 år fra 1870 til 1949 (Cohn, 1949). Hans hovedanliggende var den fordelingsmæssige side med en gennemgående tese om, at arbejderklassens andel af nationalindkomsten (lønsummen) stort set var uændret over denne lange periode. På vejen til denne konklusion foretog Cohn en skønmæssig beregning af nationalindkomsten i 1870 og 1905, som derefter kunne sammenstilles med departementets nye tal for 1930 og 1947. For 1870 valgte Cohn at tage udgangspunkt i "den meget indsigtfulde og meget grundige" W. Scharlings beregning på 375 mio. kr. på grundlag af den ekstraordinære indkomstskat i 1870 (Scharling, 1885). Dette tal forøgede Cohn dernæst med en tredjedel til 500 mio. kr. under hensyntagen til en skønnet underdeklaration og datidens mere omfattende naturaløkonomi.³ For 1905 forhøjede han tilsvarende "nationalindtægten" med 25% til 1.400 mio. kr. med henvisning til H. C. Jørgensens resultater for 1920erne.

Cohns noget flotte beregninger og konklusioner overskred smertegrænsen hos flere kollegaer. Allerede i det følgende nummer af Nationaløkonomisk Tidsskrift fandt kontorchef Henry Stjernqvist det nødvendigt offentligt at distancere sig fra sin chef. "Hvis man ikke kan pålægge sig den selvtugt at standse op, når det statistiske materiale bliver for tyndt, havner man let i gætterier, til skade for sin videnskabs renommé" (Stjernqvist, 1950).⁴ Stjernqvist havde ret i megen af sin kritik, både af de manglende forbe-

1. Det pågående arbejde i Statistisk Departement turde have årsagen til, at Jørgensen valgte 1920erne og ikke 1930erne som undersøgelsesfelt. Serien repræsenterer således et overgangstilfælde mellem aktuelle beregninger og historiske serier.

2. Samtidig er der dog forskelle i detaljerne. Det gælder ikke blot de konkrete resultater, men også behandlingen af de offentlige ydelser. Selv om det ligger uden for nærværende artikel, skal det nævnes, at H.C. Jørgensens hovedresultat af en sammenligning mellem den reale (produktionsstatistiske) metode og den personlige (indkomststatistiske) metode blev, at den danske befolkning i gennemsnit unddrog skattemyndighederne 14-15% af deres indtægt. For landbruget ligger procenten helt oppe mod 30%, for hovedpersoner i industri, håndværk og handel nær 20%, og for øvrige erhverv, inkl. tjenestemænd, nær 10%.

3. Skønnet støtter sig i princippet på en sammenligning med en beregning over høstens værdi i 1875. I detaljerne virker metoden dog mindre gennemskuelig og ikke særlig overbevisende.

4. Dramaet blev næppe mindre af, at Stjernqvist dernæst i Cohns egen stil begyndte med at forklare, "at en samfundsklasses andel af nationalindkomsten efter sagens natur må ligge mellem 0 og 100%.

hold og navnlig af Cohns løse anvendelse af begrebet "lønsom". Det interessante i nærværende sammenhæng er imidlertid, at Cohn som den første søgte at udnytte den "nye" metode i en økonomisk historisk undersøgelse.⁵

Den anden hovedinspiration til at igangsætte et større dansk arbejde med historiske nationalindkomstberegninger kom fra "International Association for Research in Income and Wealth" (IARIW), hvor den fremtrædende amerikanske økonom, Simon Kuznets, på et møde i 1951 tog initiativ til, at der for en række lande blev etableret lange tidsserier over nationalindkomsten udvikling (Ussing, 1992). For Kuznets og andre ledende økonomer var behovet for sådanne serier knyttet sammen med den nye interesse for teorier om økonomisk vækst i 1950'erne.

Kjeld Bjerke og Niels Ussing

På denne baggrund begyndte Statistisk Departement i slutningen af 1951 et projekt, der skulle føre nationalindkomsttallene tilbage i tiden. Arbejdet blev ledet af kontorchef Kjeld Bjerke i samarbejde med cand.polit. Niels Ussing fra Finansministeriet, der stod for beregningerne, og som fra november 1951 til september 1957 havde et formiddagsjob på projektet (Ussing, 1992). Fuldmægtig Peter Døssing fra landbrugsstatistikken tog sig af basistallene for landbruget. Projektet kom hurtigt fra start. Medarbejderne blev straks omhyggeligt manuduceret i OEEC's SSNA-system.

Cohns officielle opposition ved Richard Willerslevs disputats om Dansk industrihistorie 1850-1880 gjorde det aktuelt at komme endnu længere tilbage. Da indlægget blev offentliggjort i begyndelsen af 1953, tilføjede han et efterskrift, som bragte tal for landbrugets indkomst for 1855-75 og for de øvrige erhverv for 1855 og 1862-75 (Cohn, 1953). Nationalindkomsten i 1870 betød en pæn opjustering af Cohns tidligere skøn fra 500 til 561 mio. kr. Såvel tallene for landbruget som for byerhvervene 1870-75 var med få nuancer de samme som i den endelige publikation fra 1958.⁶

På IARIW's møde i Castelgandolfo ved Rom i september 1953 fremlagde Kjeld Bjerke de foreløbige resultater af den danske undersøgelse, der ajourført til foråret 1954 blev publiceret i IARIW's serie "Income and Wealth" som en af de første nationale studier (Bjerke, 1955). Artiklen, der domineres af Niels Ussings dokumentation og et stort antal tabeller, har siden internationalt været hovedkilden til den danske nationalindkomsts udvikling 1870-1952. Arbejdet var på dette tidspunkt meget langt

---

5. At han for den ældre tid benyttede skattematerialet som grundlag, selv om metoden gik på tværs af den nye tradition, er ikke overraskende. Dels var indtægtsstatistikken det eneste, rimeligt let tilgængelige materiale, dels kunne han her bygge videre på Scharling, og endelig var der en lang tradition for studier af indkomstfordelingen, som var Cohns hovedanliggende, på dette grundlag.

6. Det i sammenhængen afgørende tal for byerhvervene og derfor også for den samlede nationalindkomst i 1855 er udokumenteret. For byerhvervene fra 1862 til 1869 turde tallene være fremkommet efter samme metode som efter 1870. Ideen var, at modstille Willerslevs tal for industriens arbejdere 1855 og 1872, som viste en kraftig vækst, med udviklingen i den danske nationalindkomst 1855-75.

fremme. Der forelå detaljerede tabeller år for år for arbejdsstyrken og nationalindkomsten, fordelt på landbrug og byerhverv, samt for konsumet, investeringerne og betalingsbalancen. Som i de fleste andre IARIW studier var 1929 valgt som basisår for priserne. Kun på to områder, bruttoinvesteringerne og prisdeflateringen, som tydeligvis voldte problemer, blev der foretaget væsentlige ændringer i den endelige publikation.

Næste trin i publiceringen kom i 1957, da Einar Cohn som den første i Danmark systematisk udnyttede nationalindkomstmaterialiet som referenceramme i sin bog om Privatbanken 1857-1957 (Cohn, 1957-58). For tiden fra 1870 og fremefter svarer tallene til Bjerke & Ussings fra 1955. For byerhvervene før 1870 er de konkrete beregninger så svagt funderede, at de nok burde være udeladte.⁷ For nationalindkomstberegningerne ligger værkets værdi i, at bilagene detaljeret publicerer Peter Døssings landbrugs-serier 1835-1956 med en dokumentation af serierne frem til 1875.⁸ Et andet bilag bringer serier over Danmarks udenrigshandel 1837-1875. (Cohn, 1957, s. 298-308, og 1958, 545-51).

I 1958 kom så Bjerke & Ussings endelige publikation, "Studier over Danmarks nationalprodukt 1870-1950", der indeholder et fyldigt indledende tekstafsnit (for landbruget udarbejdet af kontorchef Mads Iversen), en dokumentation af beregningsmetoderne uden for landbruget, og omfattende tabelbilag (Bjerke og Ussing, 1958). I indledningen fremhæver Bjerke og Ussing som et hovedresultat, at væksten fra 1895 til 1914 og igen i årene efter 2. verdenskrig lå på et væsentligt højere niveau end i de øvrige perioder. Tabellerne dækker den samme tidsperiode (1870-1952) og de samme områder som i 1955, men som nævnt med væsentlige ændringer i prisdeflateringen og investeringsserierne. Serierne fra 1. verdenskrig er erstattet med udførlige tabeller om udenrigshandelen gennem hele perioden, begge dele for at styrke undersøgelsens troværdighed (Ussing, 1992).

Bjerke og Ussings arbejde lå på niveau med de bedste udenlandske i datiden. Det fremgår også af den tidlige publicering i IARIW's serie og den hyppige udenlandske brug af artiklen fra 1955 (fx Rostow, 1963, Cole og Deane, 1965, og Kuznets 1966). Begrebsmæssigt virker undersøgelsen gennemarbejdet. Den står nærmere den danske tradition end det rene SSNA-system. Hovedserierne gælder nettofaktorindkomsterne.

7. For 1835, 1840, 1845, 1850, 1855 og 1860 lægger Cohn således Døssings tal for landbruget sammen med hovedstaden og de øvrige købstæder og får derved tal for hele landet. Det giver ganske misvisende og alt for lave tal. Fx turde håndværk og industri have beskæftiget lige så mange om ikke flere på landet end i byerne. De konkrete tilbageregninger fra 1870 på grundlag af bygningsværdierne delvist reduceret med prisstigningerne virker heller ikke overbevisende. Det samme gælder den nye serie over »øvrige erhverv« 1863-69, der er anslået under hensyntagen til bevægelserne i indførslen og landbrugets nationalindkomst (Cohn, 1957, 65-66 og 241).

8. Der er en fejl, eventuelt en trykfejl hos Døssing. Han benytter en oplysning fra E. Lindhard, der fortæller om et årligt kornforbrug til fremstilling af øl, sprit og gær på ca. 50 mio. kg. Det burde rettere være 92 mio. kg (Lindhard, 1926, 186-87).

Bruttoinvesteringerne er ekskl. udgifter til reparation og vedligehold af faste anlæg, og der er ikke nogen sektorkontering.

Kun for tiden forud for 1914(21) bygger serierne på et nyt beregningsgrundlag. For årene fra 1930 til 1952 støtter de sig på en revision af Statistisk Departements serier, og for 1921 til 1930 efter en lettere tilpasning især for den offentlige sektor på H. C. Jørgensens tal. Økonomien er alene opdelt i landbrug og de øvrige erhverv. For landbruget er grundlaget en i hovedsagen produktionsstatistisk metode, formentlig suppleret med forbrugsskøn især over det private kornforbrug. For byerhvervene bygger Ussing for perioden fra 1870 til 1903 videre på Scharlings indkomststatistiske metode fra 1885. Støttestrukturerne består af skatteansættelserne for hele landet i henholdsvis 1870 og 1903. For den mellemliggende periode relateres til de årlige skatteansættelser i København og de udregnede tal for arbejdsstyrken. På grundlag af nyere undersøgelser foretages detaljerede beregninger af indkomsterne for ikke-skatteansatte indkomster, ligesom der revideres for en formodet stigende underdeklaration fra 14% i 1870 over 25% i 1903 til 35% i 1914. Fra 1903 til 1914(20) er grundlaget det samme, men nu med landsdækkende og for enkelte år erhvervsopdelte skatteansættelser.

For de centrale serier over investeringer støtter hovedserien om byggeriet sig navnlig på forskellige oplysninger om murstensproduktionen sammenvejet med tal for importen af savskåret nåletræ. Ved prisdeflateringen har forfatterne for landbruget i princippet multipliceret de årlige mængder med priserne i 1929. For de øvrige erhverv har de for 1930 til 1952 kædet 1935- og 1949-priser sammen og ført dem ned til 1929. I 1920'erne har man støttet sig på produktionsudviklingen. For tiden før 1914 anvender de i hovedsagen Jørgen Pedersens prisindeks ekskl. fødevarerpriserne, der har basis i budgetoplysninger fra 1879 (Pedersen, 1930).

I det hele virker beregningerne også efter international målestok rimeligt solide. Blandt svaghederne hører, at dokumentationen af landbruget er utilstrækkelig og publiceret i anden sammenhæng. Det rejser også problemer, at de to erhvervssektorer bygger på en væsentligt forskellig metode. For byerhvervene bliver de endelige tal, som altid med skattestatistik, stærkt afhængige af den formodede underdeklaration (Viby Mogensen, 1985, og 1987, 169-79). Endelig, som også fremhævet i publikationen, volder prisdeflateringen problemer.

Et nyt gennembrud. Sv.Aa. Hansen

Bjerke & Ussings serier blev hurtigt fulgt op af et nyt, meget ambitiøst projekt. I midten af 1960'erne gik daværende kontorchef i Danmarks Statistik, Sv. Aa. Hansen, i gang med at udbygge Bjerke & Ussing såvel tilbage i tiden som med en mere detaljeret erhvervsopdeling.⁹ Til forløberne hørte hans arbejde med den historiske kredit-

9. Sv. Aa. Hansen oplyser, at projektet blev påbegyndt efter aftale med Kjeld Bjerke med henblik på en lignende publikation som Bjerke & Ussing. Den nye (1967) rigsstatistiker, N. V. Skak-Nielsen var imidlertid ikke interesseret i en sådan udgivelse. Derfor blev tallene publiceret i Hansen (1974).

markedsstatistik (Danmarks Statistik, 1969).¹⁰ Projektet fik yderligere dynamik, da Sv. Aa. Hansen i 1966 blev professor i Danmarks statistik og økonomisk historie ved Københavns Universitet.

De første resultater blev publiceret i Sv. Aa. Hansens bidrag til Dansk Pengehistorie 1818-1914 (Hansen m.fl., 1968). Bl.a. som følge af det nye materiale lykkes det langt bedre for Sv. Aa. Hansen at strukturere fremstillingen som et samspil mellem pengeforsyningen og datidens realøkonomiske udvikling, end for Cohn 10 år tidligere. At dømme efter de publicerede tabeller var ideen på dette tidspunkt begrænset til at føre Bjerke, Ussing og Døssing tilbage til 1818. Der bringes nye landbrugstal for 1818 til 1834, og Bjerke & Ussings serie for byerhvervene er ført tilbage fra 1870 til 1818. Cohns hasarderede skøn for denne periode viste tydeligt det påtrængende behov for et sådant arbejde. Samtidig havde serierne fået en lidt mere "moderne" tone ved at arbejde med brutto- i stedet for nettofaktorindkomsten.

Optimismen slog nye gnister i 1968, da Sv. Aa. Hansen opponerede ved H. Chr. Johansens disputats om Dansk økonomisk politik efter 1784. Her meddelte han en række skøn over bruttofaktorindkomsten i 1785 i Danmark, Norge og Hertugdømmerne, fordelt på fem erhvervssektorer, der hver igen var opdelt i markeds- og pengeøkonomi (Hansen, 1968). Selv om det var i 1968, og selv om Hansen tog mange forbehold, har sådanne opstillinger, der fremlægges uden dokumentation, en tvivlsom værdi.¹¹

Allerede i 1968 var Sv. Aa. Hansens sigte udvidet til et væsentligt mere omfattende projekt, selv om den næste større publikation, "Early Industrialisation i Denmark", først kom i 1970 (Hansen, 1970).¹² I denne bog fremlagde han sin tese om, at det industrielle gennembrud utvivlsomt skete i 1890'erne, "hvis man skal vælge en enkelt periode". En opfattelse, der som nævnt, lå i forlængelse af Bjerke & Ussings syn. Teoretisk er undersøgelsen inspireret af Rondo Cameron og W. W. Rostow, men kan næppe kaldes et studie på et tydeligt vækstteoretisk grundlag. Udover hovedtal for bruttofaktorindkomsten indeholder bogen tal for de enkelte industribrancher i udvalgte år fra 1855 til 1913 samt det benyttede prisindeks for industrivarer 1855-1913, tabeller som ikke blev medtaget ved den samlede publicering (Hansen, 1970, 71-74).

10. Danmarks Statistik var i det hele taget produktiv med historiske serier i denne periode. Støttet af departementchef C. Ulrich Mortensen blev der således under kontorchef Henning Normanns ledelse udsendt et bind om Danmarks energiforsyning 1900-1958, og tre bind med landbrugsstatistik 1900-1965 (Det statistiske Departement 1958 og 1959, samt Danmarks Statistik, 1968-69). Disse værker er stort set ikke benyttet ved Sv. Aa. Hansens nye nationalindkomstserier.

11. Sv. Aa. Hansen henviser til folketallet (erhvervsfordelingen) og visse grundlæggende tal for landbrugsproduktionen og lønniveauet, men det giver ikke megen konkret hjælp. Det undrer, at hele den tertiære sektor, bortset fra handel og omsætning, ikke indgår. Tabellen gentages ikke i Hansen (1972).

12. Den foreløbige danske udgave af »Early Industrialisation« forelå i duplikeret form i 1969, og samme år publicerede Sv. Aa. Hansen nogle af sine resultater og tal for perioden 1890-1914 i Festskrift til Carl Iversen (Hansen, 1969a og 1969b).

Denne samlede offentliggørelse skete i 1974 som bilagstabeller til bd. II af Sv. Aa. Hansens store værk om "Økonomisk vækst i Danmark 1720-1970" (Hansen, 1974). Materialet dannede samtidig stammen i bøgerne, hvor dansk økonomiske historie for første gang blev analyseret med vægt på de vækstfaktorer, der normalt fremhæves i tidens dominerende væksteorier og navnlig i W. W. Rostows stadieteori. Især for den "klassiske periode" fra 1828 til 1914 blev resultatet en gennemarbejdet fremstilling med mange nye, frugtbare problemstillinger.

Hovedkernen i tabellerne består af årlige bruttofaktorindkomstopgørelser fra 1818 til 1970, fordelt på 22 erhverv. Desuden bringes tal for arbejdsstyrken og landbrugets produktionsværdi 1818-1970. Endvidere for rådighedsbeløbet 1844-1970 og dets anvendelse til bruttoinvesteringer og konsum. Bruttoinvesteringerne 1835-1970 er yderligere splittet op efter deres art, med en særlig tabel for landbrugets investeringer 1876-1970. Konsumet 1844-1970, der for tiden fra 1840 til 1914 bygger på Thorkild Wedebyes undersøgelser, er fordelt på hovedgrupper, og yderligere specificeret for fødevarerne 1844-1967 (Wedebye, 1972).¹³ De forskellige hovedserier bringes både i løbende priser og i 1929-priser, på grundlag af en række sektorpristal.

I forhold til Bjerke & Ussing består det nye først og fremmest i, at tallene er ført tilbage fra 1870 til 1818, og at navnlig byerhvervene er splittet op på et stort antal erhverv.¹⁴ Metodisk er den vigtigste ændring, at Sv. Aa. Hansen i overensstemmelse med den danske tradition siden H. N. Skade i princippet søger at komme igennem med en produktionsstatistisk metode også for byerhvervene (Skade, 1932). For håndværk, detailhandel, hoteller m.v. og de liberale erhverv har han dog måttet ty til indkomststatistiske beregninger. For det andet støtter han sig på bruttoopgørelser, og for det tredje bringer han detaljerede tal for konsumet. Sidstnævnte virker Keynes inspirerede.¹⁵

De nævnte ændringer har krævet en imponerende indsats i form af indsamling og bearbejdning af nyt materiale. For tiden fra 1921 til 1970 har han kunnet støtte sig på H. C. Jørgensen og den officielle statistik, for landbruget tilbage til 1835 på Peter Døssing, og for bruttoinvesteringerne fra 1870 på Bjerke & Ussing, men ellers har det været nødvendigt at opstille helt nye serier for forbruget (til dels helt frem til 1939), for hvert enkelt erhverv fra 1818 til 1921, for byerhvervenes investeringer fra 1835-1869 og for en række sektorpristal. De nye serier er dokumenterede i kommentarer til tabellerne. Især for de mange enkelterhverv er dokumentationen dog ofte så generel, at den blot giver et indtryk af beregningsmåden.

---

13. Endelig bringes en række serier, der overvejende dækker den tidlige periode frem til 1875. Det gælder serier for udenrigshandlen, for de offentlige finanser (1855-1914), for prisudviklingen og for byarbejdernes løn (1818-1870).

14. Industri og offentlige værker er først udskilt fra håndværket i 1855 og fremefter. For årene under 2. verdenskrig er tallene kun opdelt på landbrug og øvrige erhverv.

15. Sv. Aa. Hansen opfatter ikke disse opgørelser som inspireret af Keynes.

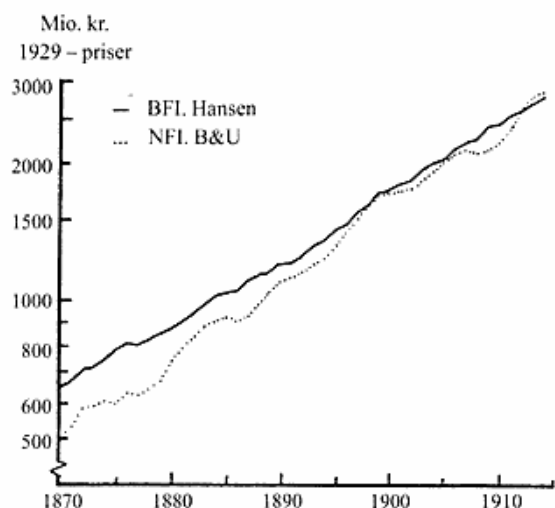

Fig. 1. En sammenstilling af Bjerke & Ussing og Sv. Aa. Hansens nationalindkomsttal for byerhvervene (1929-priser).

Sv. Aa. Hansens nationalindkomstserier betød væsentlige landvindinger. En ny generation af historiske nationalindkomstserier vil langt hen støtte sig på de samme principper (Nilsson, 1991). Arbejdet har også høstet international anerkendelse. Fx blev det af svenske specialister, trods kritik i detaljerne, opfattet som et forbillede for en ny generation af svenske historiske nationalindkomsttal (Krantz, 1974-75, og Krantz og Nilsson, 1975). I Danmark har serierne nærmest fået officiel status, hyppigt gengivet uden nærmere kommentarer (fx Johansen, 1985).

En sammenligning

Som fremhævet af Gunnar Viby Mogensen giver de to danske hovedserier, Bjerke & Ussing og Sv. Aa. Hansen, et noget forskelligt resultat for den samlede økonomiske væksttakt i 1929-priser. For 1870 til 1914 henholdsvis 3,3% og 2,7% om året, og for 1914 til 1950 2,1% mod 2,5% om året (fig. 1). Forskellen skal findes i byerhvervene, da begge støtter sig på Døssings tal for landbruget. Hovedårsagen kan, som Viby Mogensen nævner, ligge i Bjerke & Ussings valg af en stigende underdeklaration fra 1870 til 1914. Antager man i stedet en konstant underdeklaration udjævnes forskellen, og med en faldende underdeklaration, som bl.a. hævdet af Jens Warming, bliver Bjerke & Ussings væksttakter let lavere end de tilsvarende hos Sv. Aa. Hansen (Viby Mogensen, 1985, og 1987, 164-79). En anden hovedforskel mellem Bjerke & Ussing og Sv. Aa. Hansens serier 1870-1914 er de væsentligt stærkere konjunkturudsving i byerhvervene hos Bjerke & Ussing. Da man normalt antager, at også skatteansættelserne har en tendens til konjunkturudjævning, er det mest oplagt at søge problemet hos Sv. Aa. Hansen. Årsagen ligger overvejende i, at grundtallene i en pæn del af Sv. Aa. Hansens

hovedserier (håndværk, detailhandel, hoteller m.v. og liberale erhverv) er interpoleret mellem folketællingsårene. Det meste af konjunkturudsvingene hos Sv. Aa. Hansen er formentlig afledt af udenrigshandelsstatistikken.

Endelig får man med Sv. Aa. Hansens tilgang en vanskelig overskuelig summering af beregninger af vidt forskellig pålidelighed, som for enkelte erhverv nærmer sig "heroiske" skøn. Ved Bjerke & Ussings metode indskrænker problemerne sig langt hen til en vurdering af underdeklarationens niveau og udvikling. Til gengæld giver denne metode ringe muligheder for en opsplitning af byerhvervene.

Vore to store historiske nationalindkomstserier hævder sig også godt internationalt. Den første, Bjerke & Ussing, valgte for byerhvervene 1870-1914 at bygge videre på Scharlings indkomststatistiske udgangspunkt, mens landbruget og investeringerne støtter sig på et produktionsstatistisk grundlag.¹⁶ Den anden og nyere af Sv. Aa. Hansen raffinerer Bjerke & Ussing, og søger også for byerhvervene at gå over til en produktionsstatistisk opbygning, der gør det muligt at bringe særskilte tal for et stort antal erhverv. Desuden fører han serierne tilbage til 1818. Sv. Aa. Hansens serier har næsten fået officiel status. De nævnte udvidelser har dog betydet, at en del af serierne kommer til at hvile på et usikkert grundlag, der ofte er svært at vurdere nærmere.

16. For investeringerne foretrækker Niels Ussing betegnelsen »indikatorbaseret« i stedet for produktionsstatistisk grundlag.

Litteratur

- Bjerke, K. 1955. The National Product of Denmark, 1870-1952, i Simon Kuznets (red.): *Income and Wealth, Series V*, London, 123-51.
- Bjerke, K. og Ussing, N. 1958. *Studier over Danmarks Nationalprodukt 1870-1950*. Kbh.
- Cohn, E. 1949-50. Nationalindkomstens fordeling mellem samfundsgrupper, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, 369-80, og 1950, 214-16.
- Cohn, E. 1953. Dansk håndværk og industri ved midten af det 19. århundrede, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, 97-110.
- Cohn, E. 1957-58. *Privatbanken i Danmark gennem hundrede år 1857-1957*. I-II. Kbh.
- Cole, W. A. og Deane, P. 1965. The Growth of National Incomes, i *Cambridge Economic History of Europe*, vol. VI.1, 1-55. Cambridge.
- Danmarks Statistik. 1968-69. Landbrugsstatistik 1900-1965, I-II. *Statistiske Undersøgelser*, nr. 22 og 25. Kbh.
- Danmarks Statistik. 1969. Kreditmarkedsstatistik. *Statistiske Undersøgelser*, nr. 24. Kbh.
- Det statistiske Departement. 1948. Nationalproduktet og nationalindkomsten 1930-46. *Statistiske Meddelelser*, 4.129.5. Kbh.
- Det statistiske Departement. 1958. Landbrugspriser 1900-1957. *Statistiske Undersøgelser*, nr. 1. Kbh.
- Det statistiske Departement. 1959. Danmarks energiforsyning 1900-1958. *Statistiske Undersøgelser*, nr. 2. Kbh.
- Hansen, Sv. Aa. 1968. En disputats om dansk økonomisk politik i årene efter 1784, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, 177-95.
- Hansen, Sv. Aa. m.fl. 1968. *Dansk Pengehistorie*. Bd. 1. Kbh.
- Hansen, Sv. Aa. 1969a. *Den tidlige danske industrialisering og dens finansielle baggrund*. Memorandum fra Institut for økonomisk historie, nr. 1. Kbh.
- Hansen, Sv. Aa. 1969b. Vækst uden plan, i *Aktuelle økonomiske problemer. Festskrift til*

hovedserier (håndværk, detailhandel, hoteller m.v. og liberale erhverv) er interpoleret mellem folketællingsårene. Det meste af konjunkturudsvingene hos Sv. Aa. Hansen er formentlig afledt af udenrigshandelsstatistikken.

Endelig får man med Sv. Aa. Hansens tilgang en vanskelig overskuelig summering af beregninger af vidt forskellig pålidelighed, som for enkelte erhverv nærmer sig "heroiske" skøn. Ved Bjerke & Ussings metode indskrænker problemerne sig langt hen til en vurdering af underdeklarationens niveau og udvikling. Til gengæld giver denne metode ringe muligheder for en opsplitning af byerhvervene.

Vore to store historiske nationalindkomstserier hævder sig også godt internationalt. Den første, Bjerke & Ussing, valgte for byerhvervene 1870-1914 at bygge videre på Scharlings indkomststatistiske udgangspunkt, mens landbruget og investeringerne støtter sig på et produktionsstatistisk grundlag.¹⁶ Den anden og nyere af Sv. Aa. Hansen raffinerer Bjerke & Ussing, og søger også for byerhvervene at gå over til en produktionsstatistisk opbygning, der gør det muligt at bringe særskilte tal for et stort antal erhverv. Desuden fører han serierne tilbage til 1818. Sv. Aa. Hansens serier har næsten fået officiel status. De nævnte udvidelser har dog betydet, at en del af serierne kommer til at hvile på et usikkert grundlag, der ofte er svært at vurdere nærmere.

16. For investeringerne foretrækker Niels Ussing betegnelsen »indikatorbaseret« i stedet for produktionsstatistisk grundlag.

Litteratur

- Bjerke, K. 1955. The National Product of Denmark, 1870-1952, i Simon Kuznets (red.): *Income and Wealth, Series V*, London, 123-51.
- Bjerke, K. og Ussing, N. 1958. *Studier over Danmarks Nationalprodukt 1870-1950*. Kbh.
- Cohn, E. 1949-50. Nationalindkomstens fordeling mellem samfundsgrupper, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, 369-80, og 1950, 214-16.
- Cohn, E. 1953. Dansk håndværk og industri ved midten af det 19. århundrede, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, 97-110.
- Cohn, E. 1957-58. *Privatbanken i Danmark gennem hundrede år 1857-1957*. I-II. Kbh.
- Cole, W. A. og Deane, P. 1965. The Growth of National Incomes, i *Cambridge Economic History of Europe*, vol. VI.1, 1-55. Cambridge.
- Danmarks Statistik. 1968-69. Landbrugsstatistik 1900-1965, I-II. *Statistiske Undersøgelser*, nr. 22 og 25. Kbh.
- Danmarks Statistik. 1969. Kreditmarkedsstatistik. *Statistiske Undersøgelser*, nr. 24. Kbh.
- Det statistiske Departement. 1948. Nationalproduktet og nationalindkomsten 1930-46. *Statistiske Meddelelser*, 4.129.5. Kbh.
- Det statistiske Departement. 1958. Landbrugspriser 1900-1957. *Statistiske Undersøgelser*, nr. 1. Kbh.
- Det statistiske Departement. 1959. Danmarks energiforsyning 1900-1958. *Statistiske Undersøgelser*, nr. 2. Kbh.
- Hansen, Sv. Aa. 1968. En disputats om dansk økonomisk politik i årene efter 1784, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, 177-95.
- Hansen, Sv. Aa. m.fl. 1968. *Dansk Pengehistorie*. Bd. 1. Kbh.
- Hansen, Sv. Aa. 1969a. *Den tidlige danske industrialisering og dens finansielle baggrund*. Memorandum fra Institut for økonomisk historie, nr. 1. Kbh.
- Hansen, Sv. Aa. 1969b. Vækst uden plan, i *Aktuelle økonomiske problemer. Festskrift til*

- Carl Iversen, 217-31. Kbh.
- Hansen, Sv. Aa. 1970. *Early Industrialisation in Denmark*. Kbh.
- Hansen, Sv. Aa. 1972-74. *Økonomisk vækst i Danmark*, I-II. Kbh.
- Hyltoft, Ole. 1993. Danske nationalindkomstberegningers historie, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, 254-71.
- Johansen, H. Chr. 1985. *Dansk økonomisk statistik 1814-1980*. Gyldendals Danmarks Historie, bd. 9. Kbh.
- Jørgensen, H.C. 1946. *Hvor stor en del af indtægten unddrager skattesnyderne det offentlige?* Kbh.
- Krantz, O. 1974-75. Anmeldelse af Sv.Aa. Hansen: *Økonomisk vækst i Danmark, Economy and History*, 1974, 128-30, og 1975, 83-89.
- Krantz, O. og Nilsson, Carl-Axel. 1975. *Swedish National Product 1861-1970*. Lund.
- Kuznets, S. 1966. *Modern Economic Growth*. New Haven.
- Nilsson, Carl-Axel. 1991. Er der behov for et HND?, *Historisk Tidsskrift*, 218-26.
- Pedersen, J. 1930. *Arbejdslønnen i Danmark 1850-1913*. Kbh.
- Rostow, W. W. 1963. *Den økonomiske udviklings faser*. Kbh.
- Scharling, W. 1885. Nationalindkomst – arbejds løn, i V. Falbe-Hansen og Will. Scharling: *Danmarks Statistik*, 1. bd., Kbh., 756-82.
- Skade, H. N. 1932. Erhvervenes samfundsmæssige udbytte, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, 113-45.
- Stjernqvist, H. 1950. Nogle bemærkninger til "Nationalindkomstens fordeling mellem samfundsgrupper", *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, 79-80.
- Ussing, N. 1992. *Notat om Bjerke og Ussings bog*. Upubl. Kbh.
- Viby Mogensen, G. 1985. On the measurement of economic growth in Denmark, i *Proceedings from the workshop on quantitative economic history at the University of Groningen, 2.-4. september*. Groningen.
- Viby Mogensen, G. 1987. *Historie og økonomi*. Kbh.
- Wedebye, Thorkild. 1972. *Forbrugsudvikling og levestandard 1840-1914*. Stor opgave i økonomi. Kbh.